

Kazzâz el-Kayrevânî'ye Kadar Arap Şiirinde Kafiye Kusurları

Harun Apaydın¹

Aladdin Gültekin²

Öz

Arap dili ve edebiyatında şiirler büyük önem arz etmektedir. Gerek gramer ilmi yönünden gerekse belagat ilmi yönünden hemen hemen her konuda istişhat olarak kullanılmaktadır. Her dilde olduğu gibi Arap dilinde ve Arap şiirinde kendilerine has özellikleri bulunan anlatım üslubu ve metotları oluşmuştur. Şairler şiirlerini kaleme alırken zaman zaman kalıplaşan kuralların dışına çıkmışlardır. İşte bu kural dışı kusurlardan birisi de kafiye kusurlarıdır. Arap şiirinde kafiye kusurlarının gelişiminin müstakil bir çalışmada kaleme alınmamış olması ve yaptığımız araştırmalarda lokal çalışmaların bulunması bizi bu başlık altında böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Çalışmamızda "kafiyenin kusurları" şeklinde isimlendirilen beş terim, bu makalede kronolojik olarak daha özgün ve daha kapsamlı olarak Kazzâz el-Kayrevânî'ye kadar incelenip değerlendirilmekte, örnek şiirler üzerinde açıklanmaktadır. Arap dili ve edebiyatı eserlerinin hicri 4. Yüzyıla kadar tamamının taranması suretiyle kafiyenin kusurları ile ilgili kurallar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kuralların etimolojisinden hareketle Arapça dil çalışmalarının yapılmaya başlandığı ilk dönemlerden itibaren kaynaklarda geçen kafiye kusurları son döneme kadar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kafiye kusurları ilk dönemden itibaren farklılık göstermiş, bazı dil bilginleri kafiye kusurlarını dört ana başlıkta incelerken bazıları ise bu başlığı bizim de ele alacağımız üzere beşe çıkartmıştır. Kimi dil bilginleri ise bazı terimlerin aynı işlev gördüğü ve aralarında fark olmadığı üzerine ittifak etmişlerdir. Kayrevânî'ye kadar bazı dil bilginlerinin terimlerin anlamı üzerinde ittifak ettikleri, bir kısmının ise ihtilaf ettikleri görülmektedir. Bu ihtilafın hareke değişikliğinden ve harflerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Kafiye, Kafiye Kusurları, Şiir, İkfâ.

Apaydın, Harun & Gültekin, Alaaddin (2024). Kazzâz el-Kayrevânî'ye Kadar Arap Şiirinde Kafiye Kusurları, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 440-463.

<https://doi.org/10.32711/tiad.1507171>

Geliş Tarihi	29.06.2024
Kabul Tarihi	05.09.2024
Yayın Tarihi	30.09.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doktora Öğrencisi, Harun Apaydın, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Karabük, Türkiye, 2038232007@ogrenci.karabuk.edu.tr , 0000-0001-6720-6052

² Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Kaarabük, Türkiye, aladdingultekin@karabuk.edu.tr , 0000-0003-2302-7452

Rhyme Defects in Arabic Poetry Until Kazzâz al-Kayrawani

Harun Apaydın¹

Aladdin Gültekin²

Abstract

Poems are of great importance in Arabic language and literature. It is used as a reference in almost every subject, both in terms of grammar and rhetoric. As in every language, the Arabic language and Arabic poetry have their own expression styles and methods. Poets sometimes went beyond the established rules while writing their poems. One of these irregular flaws is rhyme flaws. The fact that the development of rhyme defects in Arabic poetry has not been written in a separate study and the fact that there are local studies in our research has led us to such a study under this title. In our study, five terms called "defects of rhyme" are examined and evaluated chronologically, in a more original and comprehensive manner, up to Kazzâz el-Kayrevânî, and explained on sample poems. By scanning all the works of Arabic language and literature until the 4th century Hijri, the rules regarding the flaws of rhyme were tried to be determined. Based on the etymology of these rules, rhyme defects in the sources have been tried to be detected since the early periods when Arabic language studies started to be carried out until the recent period. Rhyme defects have varied since the first period, while some linguists examine rhyme defects under four main headings, some have increased this heading to five, as we will discuss. Some language scholars agree that some terms have the same function and that there is no difference between them. It is seen that until Kayrawani, some linguists agreed on the meaning of the terms, while others disagreed. It has been determined that this conflict arises from the change in vowels and letters.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Rhyme, Rhyme Defects, Poem, İfkâ.

Apaydın, Harun & Gültekin, Alaaddin (2024). Rhyme Defects in Arabic Poetry Until Kazzâz al-Kayrawani *Türkiye*

İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 440-463.

<https://doi.org/10.32711/tiad.1507171>

Date of Submission	29.06.2024
Date of Acceptance	05.09.2024
Date of Publication	30.09.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ PhD Student, Harun Apaydın, Karabuk University, Institute of Graduate Education, Department of Fundamental Islamic Sciences, Karabuk, Türkiye, 2038232007@ogrenci.karabuk.edu.tr , 0000-0001-6720-6052

² Assoc. Prof. Dr., Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric, Karabuk, Türkiye, aladdingultekin@karabuk.edu.tr , 0000-0003-2302-7452

Giriş

Arap şiirlerinin fonetik açıdan en önemli unsurlarından biriside kafiye'dir. Kafiye: Beytin son kelimesi veyahut son harfleri manasında tarif edilmiştir.¹

Şairler şiirlerini kaleme alırken beytin sonlarında bulunan bu kelime ve harf benzeşmelerine oldukça özen göstermişlerdir. İşte bu benzeşmelerde karşılaşılan sıkıntılar 'kafiye kusurları' olarak adlandırılmıştır.²

Bu çalışmamızda; "kafiyenin kusurları" başlığı altında zikredilecek olan beş terim, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir fi'd-dârûre* adlı eserin yazarı Muhammed b. Cafer el-Kazzâz el-Kayrevânî'ye (öl. 412/1022) kadar ele alınmış, irdelenmiş, terimlerin üzerinde ittifak ve ihtilaf edilen görüşlere yer verilmiştir. Bu sınırlandırmayı yapmamızın nedeni adı geçen eserde Kayrevânî'nin kafiye'nin kusurlarını ele alıp sıralamadan önce kapsamlı bilgiler vermesi ve daha sonraki çalışmaların bu değerlendirilmelere çok belirgin bir katkı sunmadığı görüşünde olmamızdır. İlk dönemden itibaren terimlerin etimolojileri ile adı geçen dil âlimi arasındaki değerlendirme detayları ortaya konulmuştur.

Literatür araştırması neticesinde konuyla alakalı olabilecek birkaç çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmamızın başlığı ve kapsamında genel anlamda bir çalışmaya ulaşılmamış ve bu konu ile ilgili boşluk olduğu tespit edilmiştir. Özellikle bilimsel bir çalışma söz konusu olmamış, akademik alanda çalışmalar ise sınırlı sayıda bulunmuştur. Çalışmamıza benzer bilimsel makale çalışmalarına değinecek olursak:

- Nurullah Oruç'un "Câhiliye Dönemi Arap Şiirinde Kafiye Kusurları (Evs b. Hacer Divanı Örneği)³
- Mehdi Cengiz'in "Eski Arap Şiiri Sorgulanamaz mı?: Câhiliye Şiirinin Kanonlaşmasına Dair Bir Değerlendirme" başlıklı araştırma makalesi⁴
- Yusuf Seller'in "İbn Sellâm el-Cumahî'nin Arap Edebi Eleştirisine Katkısı: Tabakât Özelinde Bir Analiz" başlıklı araştırma makalesi⁵
- Eyyüp Tanrıverdi'nin "Eski Arap Şiirinde Kuraldışı Kullanımlar Literatürü" adlı makalesi⁶
- İsmail Durmuş'un "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi" (DİA) da geçen "Kafiye" maddesi⁷
- Halim Öznurhan'ın "Kudâme b. Ca'fer'e Göre Şiir Kusurları" adlı makalesidir.⁸

¹ Ebû Alf el-Hasen b. Reşîk el-Ezdi el-Mesîlî el-Kayrevânî, *el- Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Nşr, Dâru'l-Cil, Baskı 5, y.y. 1981, 1/151.

² Ebû'l-Hasan Ali b. İsmail İbn Sîde el-Mürsî (ö. 458), *el-Muhkem ve'l-muhtî'ü'l-a'zam*, thk. Abdulhamid Hindâvi, (Beirut: Daru'l-Kütübü'l el-İlmiyye, Baskı I, y.y. 2000), 6/573.

³ Nurullah Oruç'un "Câhiliye Dönemi Arap Şiirinde Kafiye Kusurları (Evs b. Hacer Divanı Örneği)", *Mutalaa*, 2/2, Aralık, yıl 2022.

⁴ Mehdi Cengiz, "Eski Arap Şiiri Sorgulanamaz mı?: Câhiliye Şiirinin Kanonlaşmasına Dair Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 56, yıl 2021, 182.

⁵ Yusuf Seller, "İbn Sellâm el-Cumahî'nin Arap Edebi Eleştirisine Katkısı: Tabakât Özelinde Bir Analiz", *İstanbul Üniversitesi İslam Tetkikleri Dergisi*, 12/1 yıl. 2022, 136.

⁶ Eyyüp Tanrıverdi, "Eski Arap Şiirinde Kuraldışı Kullanımlar Literatürü", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2005, c. 20 say. 20.

⁷ İsmail Durmuş, "Kâfiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), 27, s. 149-153.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere “Câhiliye Dönemi Arap Şiirinde Kafiye Kusurları (Evs b. Hacer Divanı Örneği) ve “Kudâme b. Ca’fer’e Göre Şiir Kusurları” adlı makaleleri lokal bir çalışma kategorisindedir.

Yukarıda adları geçen eserler kafiye kusurlarına dair bilgiler bulundursa da çalışmamızın başlığında görüldüğü üzere terimlerin bir süreç gelişimine değinmemekte ve karşılaştırmalı bir değerlendirmede bulunmadıkları görülmektedir. İşte bu çalışmanın hedefi, konuyu daha kapsamlı incelenip, özgün bir biçimde ortaya konulmasıdır.

Yaptığımız araştırmalarda Arap şiirinde görülen ‘Kafiye Kusurları’ ile ilgili terimlerin bazılarına ilk değinen kişi Halil b. Ahmed (ö. 175/791) olmuştur.⁹

İbn Sellâm el-Cumahî (öl. 231/ 846) ise *Tabakâtu fuhûli’s-şu’arâ*’ adlı eserinde bu terimleri bir arada toplayıp derli toplu bilgi veren ilk dil âlimidir.¹⁰ İbn Sellâm, Yûnus b. Habîb’den (öl. 182/798) naklen şiirin kusurları (عيوب الشعر) için *ikfâ*, *ikvâ*, *sinâd*, *îtâ* isimleri altında dört terim zikretmiştir.¹¹

Her ne kadar Halil b. Ahmed bazı terimler hakkında kısaca bilgiler verse de İbn Sellâm el-Cumahî şiirin kusurlarının bir tanesi hariç hepsini bir arada zikreden ilk kişi olmuştur.¹²

İbn Kuteybe (öl. 276/889) ise *eş-Şi’r ve’s-şu’arâ*’ adlı eserinde şairler ve şiirleri hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra, “şiirin kusurları” adıyla bir başlık altında bu terimlere değinmiştir.¹³ İbn Kuteybe bu başlık altında *icâze’yi* de ekleyerek şiirin kusurlarını beşe çıkarmıştır.¹⁴

Ahmed b. Yusuf el-Hârizmî (öl. 387/997) *Mefâtîhu’l-’ulûm* adlı eserinde şiir ve âruzla ilgili açıklamalarda bulunduktan sonra şiirin kusurları başlığı altında “icâze” terimi dışında diğer dört terim hakkında bilgiler vermiştir.¹⁵

İcâze terimi hakkında dil âlimlerinin ihtilafa düştükleri görülmüş; nitekim İbn Kuteybe ve İbn Abdurabbih (öl. 328/940) gibi İmrân b. Mûsâ b. el-Merzubânî (öl. 384/994) de *el-Muveşşah fi Meâhizil-ulemâi ala-ş-şu’arâ*’ adlı eserinde icâzeyi şiirin kusurlarından görmemiştir. Hârizmî de *Mefâtîhu’l-’ulûm* adlı eserinde bu görüşe katılmıştır.¹⁶

⁸ Halim Öznurhan, “Kudâme b. Ca’fer’e Göre Şiir Kusurları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2005, say. 12.

⁹ Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-’ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî- İbrahim es-Sâmiâi, (Beirut: Dâru’l-Mektebeti’l-Hilâl, ts.), 5/415.

¹⁰ Muhammed b. Sellâm b. Ubeydullah el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli’s-şu’arâ*, thk. Mahmed Muhammed Şakir (Cidde: Dâru’l-Medenî, ts.), 1/68.

¹¹ İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli’s-şu’arâ*, 1/68.

¹² Bkz. İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtu fuhûli’s-şu’arâ*, 1/68.

¹³ Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi’r ve’s-şu’arâ* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1423), 1/98.

¹⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’s-şu’arâ*, 1/98.

¹⁵ Muhammed b. Ahmed b. Yusuf el-Hârizmî, *Mefâtîhu’l-’ulûm*, thk. İbrahim el-Ebyârî, (Beirut: Daru’l-Kitâbu’l-Arabî, ts.), 117.

¹⁶ **Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. el-Merzubânî, *el-Muveşşah fi meâhizil-’ulemâi ala- ş-şu’arâ*, thk. Heyet, (y.y., b.y., ts.), 4.**

İhtilâflı olmasına rağmen Kayrevânî Arap şiirinde, kafiye kaynaklanan kusurları; ikfâ, ikvâ, sinâd, îtâ ve icâze olarak beş alt başlıkta sıralamıştır.¹⁷

İbn Kuteybe'nin kullanmış olduğu *عيوب الشعر* başlığı yerine İbn Abdurabbih ise *el- 'İkdu'l-Ferîd* adlı eserinde aynı terimler için *عيوب القوافي* "kafiyenin kusurları" şeklinde başlık açmıştır.¹⁸

Buradan da anlaşılıyor ki her ne kadar kaynaklarda *عيوب الشعر* "şiirin kusurları" olarak bulunsa da bazı eserlerde aynı terimleri *عيوب القوافي* "kafiyenin kusurları" başlığında bulmak mümkündür.

Çalışmamızda mezkûr beş terimi sırasıyla incelemenin ve yapılan tespitleri ortaya koymanın bu alanda araştırma yapacak olanlara bilimsel fayda ve katkı sunacağı öngörülmektedir.

1. İkfâ Kusuru

İkfâ, kafiye kusurlarından olup, lügatte كَفَأَ fiilinden türemiş olup ifâl bâbının mastarıdır. Fiil sülâsi olarak كَفَأَ الإِنَاءِ örneğinde olduğu gibi "bir kabı çevirip içini boşaltmak", كَفَأَ الْقَوْمُ عَنِ الشَّيْءِ örneğinde olduğu gibi "...'den uzaklaştı" veya كَفَأَ الرَّجُلُ örneğinde olduğu gibi "uzaklaştırdı/kovdu" anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁹ İkfâ الإِمَالَةَ "ulamak, birbirine eklemek" anlamında da kullanılmaktadır.²⁰

Ebu'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Ahfeş el-Evsat (öl. 215/830) ve Dâvûd b. İbrâhîm et-Tenûhî'ye (öl. 342/953) göre ise ikfâ، الْفَلْبُ "...'e çevirmek, döndürmek ...'ye muhalefet etmek" anlamlarına gelmektedir.²¹

Araştırmaların neticesinde Halil b. Ahmed'e (ö. 175/791) göre şiirde ikfâ'nın terim olarak iki manaya geldiği ortaya çıkmaktadır.

Birincisi; kafiye'nin son harfinin sırası ile cer, ref ve nasb'a dönüştürülmesidir.²²

Onun bu görüşüne ikfâ'yı "harekelerin değişmesi" olarak ifade eden Ebû Alî Kutrub (öl. 210/825) "Şairlerin beyitlerinde görülen irab farklılıklarına verilen isim"²³ izahını yapmıştır.

¹⁷ Muhammed b. Cafer el-Kazzâz el-Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir fi'd-darûre*, thk. Ramazân Abdu'ttevvâb-Salahaddîn el-Hâdî, (Kuveyt: Dâru'l-Urûbe, ts.), 146.

¹⁸ **Ebû Umer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelusî İbn Abdurabbih, *el- 'İkdu'l-Ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404), 6/353.**

¹⁹ Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî- İbrahim es-Sâmiâî. (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hilâl, y.y. trhz.), 5/414; İbn Abdurabbih, *el- 'İkdu'l-Ferîd*, 1/21; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî el-Kazvîni Ebû'l-Hüseyn, *Meşkâ'isi'l-luğa*, Abdüsselâm Muhammed Harun, (Nşr, Dâru'l-Fikr, y.y. 1979), 5/189; Muhammed b. Ali Ebû Fadl Cemaledî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, (Beyrût, Baskı 3, y.y. 1414), 1/139; Muhammed Murtazâ el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, Nşr. Mustafa Hicâzî. (Kuveyt: y.y. 1998), 1/389.

²⁰ Ali b. Hasan el-Hunêi el-Ezdî, *el-Muntehab min garîbi kelâmil-'Ara'b*, thk. Muhammed b. Ahmed el-Umrî, (Mekke: Câmî'atu Ummu'l-Kurâ, 1989), 728; İbn Fâris, *Meşkâ'isi'l-luğa*, 5/189.

²¹ Ebû Alî el-Muhassin b. Ali b. Muhammed el-Kâdî et-Tenûhî, *el-ğavâfi*, thk. Avni Abdurrauf, (Mısır: Mektebetu'l-Hancî, 1978), 1/57.

²² Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'ayn*, 5/415.

Ezherî (370/981)²⁴ ve Kayrevânî “kafiyedeki irab şekillerinin arasındaki farklılık”²⁵ olarak tarif etmiştir.

İkincisi ise; mısra sonlarında bulunan kafiye harflerinin (revi) karışık olarak getirilmesidir. Örneğin şairin şiirde “ج” harfi ile biten mısradan sonra “ن” ve “ل” vb. harfler ile biten başka mısralarla şiirine devam etmesidir.²⁶

Yukarıdaki Halil b. Ahmed’in yapmış olduğu tanımlara baktığımızda iki tanım arasında farklılığın olduğu malumdur. Birinci tanıma göre değişkenlik kafiyenin son harfinin harekesinde ortaya çıkarken, ikinci tanıma göre ise bu değişkenlik bizatihi harfin kendisi ile olmuştur. Halil b. Ahmed’in yapmış olduğu bu iki izahtan ilki, çalışmamızın ikinci sırasında inceleyeceğimiz *ikvâ* konusuyla alakalıdır. İkinci tarif ise bu başlıkta ele aldığımız ikfâ terimini kapsamaktadır. Her iki terim için Halil b. Ahmed’in yapmış olduğu izah sonraki dil âlimleri tarafından kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Merzubânî *el-Muveşşah*’ın da Ahmed b. Muhammed el-Arûzî’den (öl. 342/954) rivayetle ikfâ’nın “kafiyede görülen bozulma” bilgisini vermiştir.²⁷

Ayrıca Merzubânî isim belirtmeden ikfâ ile ikvâ’nın aynı olduğunu kabul edenlere değinmiş, daha sonra ikfâ’yı “revi harfinden önce hareketlerin değişmesi”²⁸ şeklinde görenlerin bulunduğunu da aktarmıştır. O bu son ifadesiyle aslında Halil b. Ahmed’in ikvâ için kabul edilen birinci görüşü ile aynı noktada bulunmaktadır.

Hârizmî’nin *Mefâtîhu’l-’ulûm* adlı eserinde kafiyede birinci mısranın “الطاء” diğerinin “الدال” veyahut birinci mısranın sonunun “اللام” diğerinin “التون” gibi harflerler bitmesi, çıkış yerlerinin yakın olması” şeklinde²⁹ açıklamada bulunmuştur.

Bu görüşler çok net olmamakla birlikte ikvâ için uygun düşmektedir.

İkfâ hususunda Halil b. Ahmed, Ebî Amr b. A’la’nın (öl. 154/771)³⁰ izinden gitmiş, ikvâ’nın benzeri³¹ olduğunu ifade etmiştir.

Onun bu görüşüne bir müddet aynı zaman diliminde yaşadığı düşünülen Yunus b. Habib³² Ebû Amr b. eş-Şeybânî de (ö. 213/828) katılmıştır.³³

Örneklere baktığımızda Nâbiğa’nın dediği gibi: (Basît)

قالت بُو عامرٍ حالُوا بني أسدٍ يا بُؤسٍ للجهلِ ضرَّاراً لأقوامٍ³⁴

²³ Tenûhi, *el-kavâfi*, 1/57.

²⁴ Ezheri, Muhammed b. Ahmed Ebu Mansûr, *Tehzîbu’l-luga*, thk. Muhammed Ivaz Mur’ib, (Beirut: Dâru İhya’it-Turâsî’l-Arabi, Baskı 1, .y.y. 2011), 9/275.

²⁵ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li’s-şâ’ir fi’d-darûre*, 146.

²⁶ Ferâhidî, *Kitâbu’l-’Ayn*, 5/415; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 4.

²⁷ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 18.

²⁸ **Merzubânî, *el-Muveşşah*, 18.**

²⁹ Hârizmî, *Mefâtîhu’l-’ulûm*, 117.

³⁰ **İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323.**

³¹ **Ferâhidî, *Kitâbu’l-’Ayn*, 5/415.**

³² Kayrevânî, *el-Umda*, 1/166.

³³ Ezheri, *Tehzîbu’l-luga*, 9/275.

Âmir oğulları! Beni Esed oğullarından uzaklaşın dedi.

Cahillik ne kötü! Nice topluluklara zarar verdi

Sonra onlar hakkında şöyle dedi; (Basît)

تبدو كواكبہ والنمسن طالعة لا التور نور ولا الإظلام إظلام³⁵

Güneş doğarken yıldızları görünse

Ne aydınlığı aydınlık ne de karanlığı karanlıktır.

Yukarıda birinci beytin ilk mısrası "د" harfi ile ikinci mısrası ise "ع" harfi ile bitmiştir. İkinci beytin ilk mısrasının sonu "ة", ikinci mısrasının sonu ise "م" harfleriyle tamamlanmıştır.³⁶

Her ne kadar her beytin her iki mısrasının sonunda irab uyumu olsa da Halil b. Ahmed'in ikfâ'nun tanımında yapmış olduğu ikinci yani mısra sonlarında bulunan revî harflerinin karışık olması kısmının özelliklerini taşıdığı için beyitlerde ikfanın bulunduğu savunulmuştur.³⁷

2. İkvâ Kusuru

İkvâ lügatte قوی fiilinin ifâl babından mastarıdır. Fiil mufâale bâbından mezîd olarak فلانا örneğinde olduğu gibi "filancayı galebe çaldım", مثل قواء örneğinde olduğu gibi "boş ev" veya اقتوى فلان örneğinde olduğu gibi "kuvvetli oldu" anlamlarında kullanılmaktadır. İkvâ'nun اوى الحبل "ipleri birbirine geçirmek suretiyle güçlendirdi",³⁸ اقوى الرجل "Adamın ağızlığı tükendi" اقوت الدار اي حل "Ev boşaldı" gibi anlamlara gelmektedir.³⁹

Yukarıda açıklamalarda bulunulduğu üzere Tenûhî *el-Kavâfi* adlı eserinde ikvâ'nun قوی fiilinden "halat kuvvetli oldu" kelimesinden türetildiğini⁴⁰ fiili meçhul okuyan Kayrevânî ise قوی الحبل "halat kuvvetlendi" örneğini vererek bu görüşü kuvvetlendirmiştir.⁴¹

³⁴Cumahî, *Ṭabaḳât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/171; Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Haşâ'îş*, (Mısır: Heyetul-Mısriyye el-âmmetu lil-Kitab, ts.), 3/422; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

³⁵Cumahî, *Ṭabaḳât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/171; İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 1/87; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

³⁶ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

³⁷ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

³⁸ Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslîm b. Kuteybe ed-Dîneverî, *Te'vîlu muşkilî'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemseddin, nşr. (Beirut: Daru'l-Kutubî'l-İlmiyye, y.y.), 22; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 2/969; bk. Ezdî, *el-Munteḥab*, 726; Firûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, *el-Ķâmûsü'l-muḥîṭ*, thk. Mektebu't-tahkîkî't-turâs fî Müessesetî'r-risâle, Muhammed Naîm el-Araksûsî, (Beirut: Müessesetî'r-Risâle li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî, Baskı 8, y.y. 2005.), 327.

³⁹ Ebû Alî el-Kâlî İsmâîl b. el-Kâsım, *el-Maḳşûr ve'l-memḍûd*, thk. Ahmed Abdülmecîd Herîdî, (Kahire: Mektebetu'l-Hancı, Baskı 1, y.y.1999), 331.

⁴⁰ Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/59; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min evâhiri'l-Ķâmûs*, 26/112; Firûzâbâdî, *el-Ķâmûsü'l-muḥîṭ*, 327.

⁴¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 148.

İstilah olarak ise Ebu Amr b. el-Alâ' ikvâ'yı "kafiyede irab farklılıkları" olarak açıklamıştır.⁴² Hocası gibi Halil b. Ahmed "⁴³ de aynı tarifte bulunmuştur. Ebû Amr b. eş-Şeybânî de bu tarife katılmıştır.⁴⁴ Hârizmî'nin bu tarife *Mefâtîhu'l-'ulûm* adlı eserinde yer verdiği de rastlanmıştır.⁴⁵

Yukarıda ikvâ'nun terim anlamı için "beyitlerdeki irab farklılıkları" olarak izah eden görüşler verilmiştir. Ancak ikvâ'nun terim anlamını "beyit sonlarında bulunan revî harfleri" ile alakalandıran dil âlimleri de bulunmaktadır.

Ezdî (öl. 308/921) *el-Muntehab min ğarîbi kelâmil-Ara'b* adlı eserinde ikvâ terimi için; şiirde, beytin sonlarında bulunan "revî"⁴⁶ harflerinin birinci beyitte dammeli, diğer beyitte ise kesralı olması şeklinde görüş bildirmiştir.⁴⁷ Tenûhî de aynı lafızlarla açıklamada bulunmuştur.⁴⁸

Kaynaklarda "Revi harflerinin bazılarının merfu bazılarının mansub bazılarının da mecrur gelmesi" olarak tarif edildiği bilgisine ulaşılmaktadır.⁴⁹

Sîbeveyh (ö. 180/97) *el-Kitâb* adlı eserinde dammeli ve nasb halinde gelebileceğini bildirmiştir.⁵⁰

İbnü's-Sirâc (ö.316/928) *el-Uşûl fi'n-naħv* adlı eserinde dammeli ve nasb halinde gelebileceğini bildirmiştir.⁵¹

Yukarıdaki açıklamalara baktığımızda Cevherî (ö. 393/1003) ve Kayrevânî tamamen meseleyi farklı değerlendirmişlerdir.

Cevherî *eş-Şihâh Tâcü'l-luġa Şihâhu'l-arabiyye* adlı eserinde,⁵² Kayrevânî *Mâ yecûzu li's-şâ'ir* adlı eserinde ikvâ'yı "beyitlerin arasındaki harf noksanlığı" olarak açıklamıştır.⁵³

Lügat manası ile şiirde kullanılan terim manasını birbiri ile bağdaştıran Kayrevânî ikvâ için "şair beyitten bir harf dahi düşürse, halatın birbirini kuvvetle tutan iplerden birisini çıkartmış, halatın kuvvetini zayıflatmış olur"⁵⁴ ifadesini kullanmıştır.

İkvâ'nun terim anlamı için birbirine benzer ya da oldukça yakın tanımların yapıldığını görmekteyiz.

Nâbiġa'ya ait daha önce geçen şu iki beyitte görüldüğü gibi: (Basıt)

قالت بئو عامر خالوا بني أسيدٍ يا بُؤسٍ للجهل ضرراً لأقوامٍ⁵⁵

⁴² İbn Kuteybe, *el-Cerâşim*, 2/324; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/96; bk. Ezdî, *el-Muntehab*, 726.

⁴³ Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/61.

⁴⁴ Ezherî, *Tehzîbu'l-luġa*, 9/275.

⁴⁵ Hârizmî, *Mefâtîhu'l-'ulûm*, 117.

⁴⁶ İbn Kuteybe, *el-Cerâşim*, 2/324.

⁴⁷ **Ezdî, *el-Muntehab*, 726; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 4.**

⁴⁸ Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/61.

⁴⁹ Ezdî, *el-Muntehab*, 726.

⁵⁰ Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 3/316.

⁵¹ Ebu bekr Muhammed b. Sehl İbnü's-Sirâc, *el-Uşûl fi'n-naħv*, thk. Abdhuseyin el-Fetlî, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts), 2/392.

⁵² Ezdî, *el-Muntehab*, 726; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh Tâcü'l-luġa Şihâhu'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, (Beyrut: Dâru'l-ilmil-Melâ'în, Baskı 4, y.y. 1987), 6/469.

⁵³ Ezdî, *el-Muntehab*, 726; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁵⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, 1/97; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 148.

Âmir oğulları! Beni Esed oğullarından uzaklaşın dedi.

Cahillik ne kötü! Nice topluluklara zarar verdi

Sonra onlar hakkında şöyle dedi; (Basît)

تبدو كواكبهِ والشمسُ طالعةٌ لا النور نورٌ ولا الإِظلامُ إِظلامٌ⁵⁶

Güneş doğarken yıldızları görünse de

Ne aydınlığı aydınlık ne de karanlığı karanlıktır.

Birinci beyitte kafiyedeki son harfin hareketi kesre, ikinci beyitte ise damme olarak kullanılmıştır.⁵⁷

Oysa Arap şiirinde asıl olan beyitlerin sonlarının aynı hareke ile son bulmasıdır.⁵⁸ Söz konusu beyitlerin sonlarındaki revî harflerinin irab bakımından farklı gelmelerini ikvâ teriminin ilk nedeni olarak zikreden Halil b. Ahmed'in açıklaması ile örtüşmektedir.

Yine Nabiğa'ya ait şu iki beyitte de ikvâ bulunmaktadır. (Kâmil)

من آل مَيَّةَ راتِحٌ أو مُتَعِدٌ عَجَلانٌ ذا زادٍ وغيرَ مُزودٍ⁵⁹

Acelesi olan Âli Meyyete'den

yol azığı ile ayrılır veya azıksız olarak döner.

زعم البوراح أن رحلتنا غداً وبذاك خيّرنا العُدافُ الأَسودُ⁶⁰

Uğursuz kuşlar yolculuğumuz yarın vehmetti.

Siyah kuzgun da bize böyle haber verdi.

Beyitlerde görüleceği üzere birinci beytin her iki mısra sonları (د - د) kesra, ikinci beytin ise birinci mısranın sonu fetha (ا), ikinci mısranın sonu ise dammeli (ذ) bitirilmiştir. Ayrıca birinci beytin birinci mısra kesre (د), ikinci beytin ilk mısranın sonu ise fetha (ا), olarak gelmiştir. Birinci beytin ikinci mısranın sonu kesre (د), ikinci beytin ikinci mısranın sonu ise damme (ذ) hareketi ile sonlandığı görülmektedir. İşte beyit sonlarında görülen bu irab farklılıkları kafiyenin en kötü kusurları olarak kabul edilmiştir.⁶¹

⁵⁵ Cumahî, *Tabakât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/171; İbn Cinnî, *el-Haşâ'îş*, 3/422; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁵⁶ Cumahî, *Tabakât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/171; İbn Abdurabbîh, *el-İkdu'l-Ferîd*, 1/87; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁵⁷ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁵⁸ Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/61.

⁵⁹ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 13; İbn Cinnî, *el-Haşâ'îş*, 3/400; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁶⁰ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147.

⁶¹ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 148.

Bu beyitlere eserinde yer veren Kayrevânî “Nabiğa şiirini diliyle terennüm ederken ortaya çıkan irab farklığını (ref ve cer) görmüş ve hemen yanlışıdan geri dönmüştür”⁶² sözleri ile tespitini dile getirmiştir.

Nâbiğa ez-Zubyânî'nin yukarıdaki beyitlerde göstermiş olduğu tutumu Kayrevânî, muvelled şairler için caiz görmemektedir. Kayrevânî'ye göre şayet Nâbiğa yukarıdaki beyitte görüleceği üzere kafiye sonlarındaki irab farklılıklarını normal kabul edip bu uygulamayı Arap şiirine katmış olsaydı, bu onun şiirden anlamadığına ve bilgisizliğine delil olurdu. Oysa o, Arap şiirinde oldukça donanımlı biri olduğu için kafiye sonlarındaki irab farklılıklarını hemen fark ederek hatasından dönmüştür.⁶³

Örneğin; (Kâmil)

حَتَّ نَوَائِرٌ وَوَلَاتَ هَتًّا حَتَّتْ وَبَدَا الَّذِي كَانَتْ نَوَائِرٌ أُجْتَبَتْ⁶⁴

Nevâru hasret çekilmeyecek yerde hasret çekmiştir.

Hasret çekilecek yerde hasret çekmemiştir.

لَمَّا رَأَتْ مَاءَ السَّلَا مَشْرُوبًا وَالْفَرْثَ يُعَصِّرُ فِي الْإِنَاءِ أَرْنَتْ⁶⁵

O işkembe sıvısının suyunun içildiğini ve

Hayvan pisliğinin kabın içinde sıkıldığını görünce bağırmaya başladı.

Yukarıda arka arkaya gelen iki beyitten birincisi gerek mısra sonlarındaki revî harfleri (تَبَّ) gerekse irab (تَبَّ) olarak birbirleriyle tam bir uyum içindedir. Ancak ikinci beyte baktığımızda beytin her iki mısraı arasında hem irab farklılığı (بَا - ت) görülmekte hem de İbn Kuteybe'ye göre şair birinci mısraın sonunda bulunan (مَشْرُوبًا) kelimesinde tâ-i merbutayı (س) düşürülmüştür. Şayet مشروبة dese idi eşit olacaktı”⁶⁶ şeklinde açıklamalarında bulunmuştur.

Kayrevânî de *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir fi'd-darûre* adlı eserinde İbn Kuteybe'ye katılarak bu beyitleri ikvâ olarak isimlendirmiş, sebebini ise terimin lügat manasında işaret ettiği üzere (halatın kuvvetli olmasına mani oldu şeklinde) harf eksikliği olarak açıklamıştır.⁶⁷

Konuyla ilgili olarak farklı yaklaşım sunan başka bir örnek ise: (Kâmil)

إِنِّي كَبْرْتُ وَإِنَّ كَلَّ كَبِيرٌ مِمَّا يُظَلُّ بِهَ تَمَلُّ وَيَغْفَرُ⁶⁸

Ben yaşlandım ve her yaşlanan

Zannedildiği gibi sıkılır ve (bedeni) zayıflar

⁶² Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 148.

⁶³ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 148.

⁶⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97; Tenûhî, *el- kavâfi*, 1/81; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 148.

⁶⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *Te'vilu müşkili'l-Kur'ân*, 22; Tenûhî, *el- kavâfi*, 1/81; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 149.

⁶⁶ İbn Kuteybe, *Te'vilu müşkili'l-Kur'ân*, 22.

⁶⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97.

⁶⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 149.

Birinci mısraın sonu irab olarak kesra (ج), ikinci mısra sonu ise damme (د) harekesi ile bitirilmiştir. Oysa şiirde beyit sonlarında asıl olan, sonlarının aynı irab alameti ile bitirilmesidir.

Başka bir örnekte ise: (Kâmil)

أبعَدَ مَقْتَلَ مَالِكِ بْنِ زُهَيْرٍ يَرْجُو النَّسَاءَ عَوَاقِبَ الْأَطْهَارِ⁶⁹

Malik bin Zuheyr öldürüldükten sonra

Kadınlar temiz nesiller aradılar.

Şâir bu beyitte mısra sonlarındaki irab uyumunu gözetmiş olsa da reviden önceki harflerde aruzun kuvvetini eksik yapmıştır.⁷⁰

Nâbiğâ'nın bir başka beyitlerinde geçtiği gibi; (Basît)

قَالَتْ بُؤِ عَامِرٍ خَالُوا بِنِي أُسَيْدٍ يَا بُؤِئْسَ لِلْجَهْلِ ضَرَّارًا لِأَقْوَامِ⁷¹

تَبْدُو كَوَاكِبَهُ وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ لَا التُّورُ نَوْزٌ وَلَا الْإِظْلَامُ إِظْلَامٌ⁷²

Birinci beytin mısra sonları kesra (ج . د), ikinci beytin mısra sonları ise damme (د . ه) harekeli olarak gelmiştir. Burada asıl olan mısra sonlarının irab olarak aynı olmasıdır. Ancak irab farklılığı burada ikvâ olduğunu göstermektedir.⁷³

Sonuç itibari ile ikfâ'da olduğu gibi ikvâ terimi hakkında da âlimler birbirine yakın tanımlar yapsa da görüş birliğine varmış değillerdir. Bazı âlimler ikvâ'yı genel manada tarif ederken kimi âlimler ise sınırlarını belirleyip, farklı farklı açıklamalarda bulunmuşlardır.

3. Sinâd Kusuru

Sinâd lügatte سَانَدٌ fiilinin mufâale bâbindan olup, سَانَدٌ fiilinin ikinci mastarıdır. Fiilin aslı sülasi olup الحائط إلى سِنْدٍ “duvara dayanmak”, “yaşlanmak” gibi manalara gelmektedir.⁷⁴

Sinâd lügat olarak “desteklemek, yardımcı olmak, yardımlaşmak”, “birisi ile dostluk kurmak”, “yaratılış olarak güzel”, “güçlü deve” ve سَانَدُ الْقَوْمِ “topluluk halinde gelmek” gibi anlamlarına da gelmektedir.⁷⁵

⁶⁹ İbn Kuteybe, *el-Cerâsîm*, 2/324; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, 1/97; Ezdî, *el-Muntehab*, 726; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 149.

⁷⁰ İbn Kuteybe, *el-Cerâsîm*, 2/324.

⁷¹ Cumahî, *Tabakât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, 1/171; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147. Not: Bu beyitlerin Türkçe anlamları daha önce geçtiği için burada tekrar edilmedi.

⁷² Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 147. Not: Bu beyitlerin Türkçe anlamları daha önce geçtiği için burada tekrar edilmedi.

⁷³ Cumahî, *Tabakât*, 1/57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, 1/171.

⁷⁴ Ezherî, *Tezhibu'l-luğa*, 12/254; İbn Fâris, *Meğâyisi'l-luğa*, 3/105; Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra* (Beyrut: Alemlü'l Kutub, Baskı 1, y.y. 2008), 2/117.

⁷⁵ Ebü'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer b. Kudâme b. Ziyâd el-Bağdâdî, *Nağdû's-şi'r*, neşr, Kostantiniyye: Matbaat'ul-Cevâib, Baskı 1, y.y. 1302, 71; Ezherî, *Tezhibu'l-luğa*, 12/254; İbn Fâris, *Meğâyisi'l-luğa*, 3/105.

Sinâd kelimesini lügat olarak açıkladıktan sonra terim anlamına baktığımızda; bu terim için âlimlerin harf ya da hareke ile alakalı muhtelif tanımlar yaptıklarını görmüş olacağız.

İbn Kuteybe,⁷⁶ İbn Düreyd,⁷⁷ Ezherî,⁷⁸ Kayrevânî⁷⁹ “kafiyede görülen ridf⁸⁰ farklılıkları” olarak tarif etmişlerdir.

İbn Kuteybe bu terimi şairin birinci beytin sonunu “... عَلَيْنَا” ile bitirirken ikinci beytin sonunu ise “... وَفِينَا” ile bitirmesi şeklinde örneklendirmektedir.⁸¹ Sinâd için verilen bu örneği Hârizmî'nin *Mefâtîhu'l-'ulûm* adlı eserinde de görmek mümkündür.⁸²

Merzubânî bu terimi “revi harflerinden önce görülen hareke farklılıkları”⁸³ olarak tarif etmektedir. İbn Fâris (ö. 395/1005) *Meşkâyi'si'l-luğa* adlı eserinde “ridf harflerinden önce görülen hareke farklılıkları” olarak bu tarife rastlamak mümkündür.⁸⁴

Sinâd'ın terim anlamının hareke olarak değil de “kafiye düzeninde revî harfinden önceki med veya lîn harflerinin farklılıklarının”⁸⁵ harflerle olacağı vurgulanmıştır. Verdiğimiz tarife ziyade olarak “iki mısranın beyitte karşı karşıya gelmesi, son kiplerin ise “lîn” ءِ ve ؤِ harflerin farklılıkları beraberinde ise önceki harf harekesinin fetha olması”⁸⁶ şeklinde yorumlanmıştır.

Merzubânî *el-Muveşşah* adlı eserinde kafiye sonlarının bozulması olarak isimlendirilen sinâd'ı ikfâ ile ikvâ'nın konumunda sayan görüşün bulunduğunu beyan etmiştir.⁸⁷

Sinâd kelimesinin terim anlamına baktığımızda; bu terim için âlimlerin harf ya da hareke ile alakalı muhtelif tanımlar yaptıklarını görmüş olduk.

Örneğin; (Vâfir)

فَعْدُ أَلْحَ الحَبَاءِ عَلَى عَدَارَى كَأَنَّ عِيَوْحَ عِيُونَ عَيْنِ⁸⁸

Sığınmışım otağına bakirelerin.

Onların gözleri huri gözleri gibidir.

فَإِنْ يَكُ فَاتِي أَسْفَأَ شَبَابِي وَأَصْبَحَ رَأْسُهُ مِثْلَ اللُّجَيْنِ⁸⁹

⁷⁶ İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Ezdî, *el-Muntehab*, 724.

⁷⁷ Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Ezdî İbn Düreyd, *Cemheretül-Luga*, thk. Remzi Münir, (Beyrut: Dâru'l-İlm, Baskı 1, y.y. 1987), 2/649.

⁷⁸ Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 12/253.

⁷⁹ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 150.

⁸⁰ Beytin sonunda bulunan kelime içindeki sakin elif (ى), vâv (و) ve yâ' (ي) harfleridir. Bkz. Ezdî, *el-Muntehab*, 724.

⁸¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97.

⁸² Hârizmî, *Mefâtîhu'l-'ulûm*, 117.

⁸³ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 4.

⁸⁴ İbn Fâris, *Meşkâyi'si'l-luğa*, 3/105.

⁸⁵ Ezdî, *el-Muntehab*, 724; Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs*, 8/218.

⁸⁶ **Ezdî, *el-Muntehab*, 724.**

⁸⁷ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 19.

⁸⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 12/253; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 150.

⁸⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 12/254; Kayrevânî, *Mâ*

*Ben üzgünken gençliğim benden uzaklaşırsa,
Onun başı gümüş simli gibi oldu.*

Birinci beyitte “عين” kelimesinde bulunan “ يا ” harfinden önce kesra gelmiştir. İkincisinde ise çoğunlukla “ اللّٰحِقِيْنَ ” kelimesinde bulunan “ يا ” harfinden önce fetha gelmesidir.⁹⁰

3.1. Sinâd’ın Çeşitleri

Dil âlimleri sinâd’ın ikisi harfler ile geri kalan üçünün ise harekeler ile alakalı olarak toplamda beş tür olduklarını belirtmişlerdir.

İbn Abdurabbih *el- İkdu’l-Ferîd* adlı eserinde sinâd’ın çeşitleri hakkında üç tane isim zikretmiştir. Bunlar sinâdu’r-ridf, sinâdu’t-tevcîh, sinâdu’l-hazv’dır.⁹¹

a- Sinâdu’r-ridf⁹²

Harfle alakalı türün ilkidir. Bir önceki beytin sonunda gelen ridf harfinin bir sonraki beytin sonunda bulunmaması kusuru olup, bu isimle adlandırılmıştır.⁹³

Örneği ise şöyledir. (Mütekârib)

إِذَا كُنْتُ فِي حَاجَةٍ مُرْسِلًا فَأُرْسِلُ حَكِيمًا وَلَا تُوصِيهِ⁹⁴

Şayet bir ihtiyaç için birisini gönderecek isen

hikmetli bir adamı gönder ki tavsiyede bulunmayasın.

وَإِنْ بَابُ أَمْرٍ عَلَيْكَ التَّوَى فَشَاوِرْ لِيَبِيًّا وَلَا تَعْصِبْ⁹⁵

33Sana gerçekten zor gelecek bir işe kalkışmadan akıllı

ve zeki adamlarla istişare et, ona karşı gelme.

Şair birinci beytin sonunda bulunan ridf "و" harfini getirmiş ancak ikinci beytin sonunda getirmemiştir. İkinci beyitte şair ilk beyitte bulunan ridf harfinin yerine " ع " harfini getirmiştir.⁹⁶

b- Sinâdu’t-te’sîs

Sinâdu te’sîs⁹⁷ harfle alakalı türün ikincisidir. Mısra sonlarında bulunan son iki harften önce gelen elife (ل) denmektedir. Diğer bir ismi de elifu te’sîs’tir.⁹⁸ Örneğin مكّارم lafzında olduğu gibidir. Şair iki beyitten birisinde te’sîs yaparken diğerinde yapmamaktadır.

yecûzu li’ş-şâ’ir, 150.

⁹⁰ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 19; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li’ş-şâ’ir*, 151.

⁹¹ İbn Abdurabbih, *el- İkdu’l-Ferîd*, 6/353.

⁹² İbn Abdurabbih, *el- İkdu’l-Ferîd*, 6/353; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6.

⁹³ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6.

⁹⁴ İbn Sellâm el-Cumahî, *Ṭabakātu fuḥūli’ş-şu’arâ*, 1/246; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6.

⁹⁵ İbn Sellâm el-Cumahî, *Ṭabakātu fuḥūli’ş-şu’arâ*, 1/246; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6.

⁹⁶ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6.

⁹⁷ Ebû’l-Hasen el-Mücâşî Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü’l-Ḳavâfi*, (y.y. trh.) 5; Ezdî, Ali b. Hasan el-Hunêi, *Müncid Fil’l-luga*, thk. Ahmet Muhtar Ömer- Dahi Abdulkaki, (Kahire: Alemu’l-kütüb, Baskı 3, y.y. 1988), 156; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 6; İbn Cinnî, *el-Ḥaşâ’iş*, 2/263.

⁹⁸ **Ahfeş el-Evsat, Kitâbü’l-Ḳavâfi, 5.**

Şayet ridf harfi hemze ile gelir ise sinâdu't-te'sîs kabul edilmemektedir.⁹⁹

Örneğin; (Recez)

يا دارَ مِيَّةِ أَسْلَمِي ثُمَّ أَسْلَمِي فَنخندف هامة هذا العالم¹⁰⁰

Ey meyye ehli selamet üzere olasın

Handef¹⁰¹ ise bu alemin en önemlisidir.

İkinci mısra sonunda bulunan العالم kelimesinde ridf harfi elif üzerine te'sîs edilirken birinci mısranın sonunda böyle bir te'sîs bulunmamaktadır.¹⁰²

c- Sinâdu'l-işbâ

Sinâdu'l-işbâ'nın¹⁰³ tarifinde ise; birbirine uzak olan hareketlerin değışerek sikali olmasıdır. Bu hareketler ise fetha ile damme veya kesra ile damme şeklinde mısra sonlarında kendini göstermesidir.¹⁰⁴

Örneğin; (Recez)

يا نخل ذات السدر والجدول تطاوي ما شئت أن تطاوي¹⁰⁵

Ey bir arada bulunan ve altından çay akan hurma ağacı

Uzamak istediğın kadar uza.

Bu beyitte birinci mısrada revî harfi olan lâm ile te'sis harfi elif arasına kesre, hareketli vâv (والجدول) getirilmiştir. İkinci mısrada ise revî harfi ile te'sis harfi arasına fetha, hareketli vâv'ın (تطاوي) geldiğı görülmektedir.¹⁰⁶

d- Sinâdu'l-hazv

Sinâdu'l-hazv¹⁰⁷ harekeyle alakalı türün ikincisidir. Mısra sonlarında ridf'den önce gelen harflerin harekesinde değışiklik olmasıdır.¹⁰⁸

Örneğin; (Vâfir)

فَعَدَّ أَيْجَ الحَيَاءِ عَلَى عَدَارِي كَأَنَّ عِيوَحْرَ عِيُونَ عِيَرِ¹⁰⁹

فإنْ يَكُ فاتني أسفاً شبابي وَأَصْبَحَ رأسه مِثْلَ اللّٰحِزِينِ¹¹⁰

⁹⁹ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Kavâfi*, 8.

¹⁰⁰ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Kavâfi*, 5; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 278.

¹⁰¹ Özel isim.

¹⁰² Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Kavâfi*, 5.

¹⁰³ Hasan b. Ahmed b. el-Gaffâr Ebû Ali Fârisî, *el-Hücce li'l-kurrâ 'i's-seb'a* (el-Hücce fi 'ileli'l-karâ 'ati's-seb ') thk. Bedreddin Kahvecî-Beşir Cüveycâtî (Dımeşk: Dâru'l Me'mûn, Baskı 2, y.y. 1993.), 2/83; İbn Cinnî, *el-Haşâ 'iş*, 2/263; Hârizmî, *Mefâtîhu'l-'ulûm*, 111.

¹⁰⁴ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Kavâfi*, 6; İbn Cinnî, *el-Haşâ 'iş*, 2/263.

¹⁰⁵ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-Kavâfi*, 6; Merzubânî, *el-Muveşşah*, 9.

¹⁰⁶ Merzubânî, *el-Muveşşah*, 9.

¹⁰⁷ Ezdî, *el-Muntehab*, 724; İbn Abdurabbih, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 6/353.

¹⁰⁸ Ezdî, *el-Muntehab*, 724; İbn Abdurabbih, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 6/353.

¹⁰⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/60; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-şâ'ir*, 150. Not: Bu beyitlerin Türkçe anlamları daha önce geçtiğı için burada tekrar edilmedi.

¹¹⁰ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Tenûhî, *el-kavâfi*, 1/60; Kayrevânî, *Mâ*

يُرِيدُ كَأَنِّي بَيْنَ خَافِيَتِي عَقَابَ حَمَامَةٍ فِي يَوْمِ غَيْثٍ¹¹¹

*Gizemlerimin arasında bir cezaymışım gibi,
bulutlu bir günün içinde güvercin arıyor.*

Birinci beytin son mısrasında ridf harfi olan yâ (ي) 'dan önceki ayn harfinin (عين) harekesi kesre, ikinci ve üçüncü beyitte (اللَّحْيَيْنِ) ve (غَيْثٍ) kelimelerinde görüldüğü üzere cîm ve ğayn harflerinin fetha harekeli olarak geldikleri görülmektedir.¹¹²

e- Sinâdu't-tevcîh

Siâdu't-tevcîh¹¹³ harekeyle alakalı türün üçüncüsüdür. Sakin revî (son) harfinden önce gelen harfin harekesinin değişmesine denir.¹¹⁴

Örneğin; (Recez)

وقائم الأعماق حاوي المخرق أَلْفَ شَيْءٍ لَيْسَ بِالرَّاعِي الْحَمِيقِ¹¹⁵

Çölün en uzak ve bomboş yerlerini toz bulutları olsa dahi bir şekilde dolaşır, dağlık ve uzak yerleri birbirine ısıdırır, o ahmak bir çoban değildi

شَدَايَةٌ عَنْهَا شَدَى الرَّبِيعِ السُّحْقِ¹¹⁶

Birbirinden öyle dağmaktı ki, aynı birbirinden uzaklaşmış ve dağılmış eşek grubuna benzerdi.

Mısralarda sakin revî harfinden (ق) önce gelen harfler, birinci mısradaki ر harfi olup harekesi المخرق kelimesinde görüldüğü üzere fethadır. İkinci mısradaki م harfi olup harekesi الحميق kelimesinde görüldüğü üzere kesredir. Üçüncü mısradaki ح harfi olup harekesi السُّحْقِ kelimesinde görüldüğü üzere damme olarak gelmiştir.¹¹⁷

4. İtâ Kusuru

İtâ lügat olarak أُوطَأَ fiilinden olup ifâl bâbının mastarıdır. Fiil sülasi olarak الأمر على الرجل "iş konusunda adamla uzlaşmaya vardım" anlamında kullanılmaktadır.¹¹⁸ أُوطَأَ lafzından türeyen itâ "bir şey üzerine muvafık olmak" anlamında kullanılmaktadır.¹¹⁹

İtâ'yı terim olarak Halil b. Ahmed "lafızların ister isim olsun ister fiil olsun ittifak

yecûzu li'ş-şâ'ir, 150. Not: Bu beyitlerin Türkçe anlamları daha önce geçtiği için burada tekrar edilmedi.

¹¹¹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Tenûhî, *el-ġavâfi*, 1/60; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 150.

¹¹² İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşîm*, 2/323; Tenûhî, *el-ġavâfi*, 1/60; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ'ir*, 150.

¹¹³ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ġavâfi*, 8; Ezdî, *el-Muntehab*, 725; Ezdî, *Müncid Fil'l-luga*, 156; İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 6/353.

¹¹⁴ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ġavâfi*, 8; Ezdî, *el-Muntehab*, 725; Ezdî, *Müncid Fil'l-luga*, 156; İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 6/353.

¹¹⁵ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ġavâfi*, 8; Ezdî, *el-Muntehab*, 725; Tenûhî, *el-ġavâfi*, 1/56; İbn Cinnî, *el-Ĥaşâ'îş*, 3/4.

¹¹⁶ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ġavâfi*, 8; Ezdî, *el-Muntehab*, 725.

¹¹⁷ Ahfeş el-Evsat, *Kitâbü'l-ġavâfi*, 8.

¹¹⁸ Ezdî, *el-Muntehab*, 733; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 14/36; Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*, 3/459.

¹¹⁹ Ezdî, *el-Muntehab*, 733; Kudâme b. Ca'fer, *Naġdü'ş-Şi'r*, 70; Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 14/36; Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*, 3/459.

etmesi ile itâ olacağını” söylemiştir.¹²⁰ İbn Abdurabbih ise yukardaki tarife ziyade olarak “beraberinde manalarının aynı olması şartını koşmuştur.”¹²¹

Sa’leb (öl.291/904) *Ḳavâ’idu’ş-şi’r* adlı eserinde¹²² İbn Abdurabbih *el-’İḳdu’l-Ferîd* adlı eserinde ise “aynı manada kafiyein tekrar edilmesi” olarak açıklamada bulunmuşlardır.¹²³

Kudâme b. Cafer (öl. 337/948) *Naḳdü’ş-şi’r*,¹²⁴ Hârizmî *Mefâtîhu’l-’ulûm* adlı eserlerinde ise “aynı cinsten gelen lafızların ittifak etmesi”¹²⁵ olarak tarif etmişlerdir.

Ezdî, Zeccâcî ve Kayrevânî ise “Kaside de kafiyein iki kere tekrarlanması” olarak açıklamada bulunmuştur.¹²⁶

Genel tanım ifadesini kullanarak itâ: tekrarın üç hatta yedi beyte kadar aynı lafızlarla tekrar edilmesi¹²⁷ olarak ortaya çıkmıştır.

Kudâme b. Cafer *Naḳdü’ş-şi’r* adlı eserinde şayet lafızlar aynı, manalar farklı da olsa itâ olunacağını beyan eden görüşü de bulunmaktadır.¹²⁸

Îta’ için zikredilen bazı özellikler vardır. Dil âlimleri şayet kafiye de tekrar eden lafzın birisi isim diğeri de fiil olursa itâ’ sayılmayacağını¹²⁹ belirtmişlerdir. Zikredilen diğeri bir özellik ise şayet lafızlar aynı, manalar farklı olur ise itâ’ olmayacağını¹³⁰ beyan etmişlerdir.

Diğeri özelliklerden birisi ise tekrarlanacak lafzın marife ve nekra manası gözetilmeli yani lafız marife ise tekrarı da marife, nekra ise tekrarı da nekra olmalıdır.¹³¹

Örneğin الرجل kelimesi kafiye olarak bir mısra sonunda nekra diğeri mısra sonunda marife gelir ise itâ’ olmaz.¹³²

Ebu Amr b. el-Alâ’ya göre kafiyein tekrarı olan itâyî Arap dilcileri şiirde kafiye kusuru saymadıkları¹³³ bilgisini bulmak mümkündür. Bu görüşe katılan İbn Kuteybe ise itâ için “Araplara göre kafiyein tekrar edilmesinden ibaret olduğunu”¹³⁴ belirtmiştir.

Yukarıdaki açıklamalarla beraber bazı dil bilginlerine göre itâ meselesi kafiye

¹²⁰İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.

¹²¹ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.

¹²² Sa’leb, Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr (Seyyâr) eş-Şeybânî Ebu’l-Abbâs, *Ḳavâ’idu’ş-şi’r*, thk. Ramazan Abduttevvâb, Kahire: Mektebetu’l-Hancî, 1995, 66.

¹²³ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.

¹²⁴ Kudâme b. Ca’fer, *Naḳdü’ş-şi’r*, 70.

¹²⁵ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355; Hârizmî, *Mefâtîhu’l-’ulûm*, 117.

¹²⁶ Ezdî, *el-Munteḥab*, 733; Abdurrahman b. İshâk Ebu Kasım Zeccâcî, *Kitâbu’l-emâlî*, thk. Abdusselam Harun (Beyrut: Dâru’l-Cil, y.y. 1987), 123; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li’ş-şâ’ir*, 151.

¹²⁷ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 5/78.

¹²⁸ Kudâme b. Ca’fer, *Naḳdü’ş-şi’r*, 70.

¹²⁹ **İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.**

¹³⁰ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.

¹³¹ İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-Ferîd*, 6/355.

¹³² **İbn Abdurabbih, *el-’İḳdu’l-ferîd*, 6/355; Ebû Ya’kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî es-Sekkâkî el-Hârizmî, *Miftâḥu’l-’ulûm*, Naîm Zerkûr, (Beyrut: Daru’l-Kutubi’l el-İlmiyye, ts.), 1/575.**

¹³³ İbn Kuteybe, *el-Cerâşim*, 2/324; Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 14/36.

¹³⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şu’arâ*, 1/97; İbn Kuteybe, *el-Cerâşim*, 2/324.

kusurlarından sayılmamıştır.

Bu konumuz ile alakalı olarak Halil b. Ahmed ile hocası Ebu Amr b. el-Alâ'nın ters düştüğü de ortaya çıkmış olmaktadır.

Hâtim'in dediği gibi; (Basît)

أماويٌّ إن يصبح صدائي بقرّة من الأرض لا ماءٌ لديّ ولا الخمر¹³⁵

Eğer benim leşim kimsesiz bir çölde olursa

Yerin bir parçasında ne suyum var ne de içkim var

Diğer beyitte ise; (Basît)

بفكك به العاني ويكفل طيباً وما أن تعريه القداح ولا الخمر¹³⁶

Zilletli adamın sıkıntısından kendisini çıkarır güzel bir şekilde yenilir

Sen ne kadehi ne de içkiyi bilirsin.

Burada "الخمر" kelimesi iki beytin sonunda aynı manada kullanılarak kafiye gereği tekrar edilmiştir.¹³⁷

Îtâ hakkında âlimlerin açıklamalarına baktığımızda çoğunluğunun anlamında ittifak ettiklerini görmekteyiz.

5. İcâze

İcâzet lügat olarak أجازَ fiilinin mastardır. Fiil sülasi olarak جوز kökünden türeyerek sözlükte, izin vermek, müsaade etmek, onaylamak gibi anlamlara gelmektedir.¹³⁸ Fiilin mastarı ise الإجازة dir. Fiil الحيل إذا خالفت بين قواه "güçler arasında anlaşmazsam ipi geçerim",¹³⁹ سوغ ل "yapabilir olmak",¹⁴⁰ anlamlarına da gelmektedir. Yaptığımız araştırmalarda icâze'nin terim olarak birçok tarifi olduğu görülmüştür.

Halil b. Ahmed icâzeyi "bir beytin kafiyesinin طاءِ diğerinin ise دالا gibi harflerle bitmesi"¹⁴¹ kafiyenin birisinin ميماً diğerinin ise نونا harfleri ile bitmesi" olarak¹⁴² da açıklamıştır.

İbn Kuteybe icâze hakkında farklı görüşler olduğunu rivayet etmiştir. Kimilerine göre: "kafiye sonlarındaki harflerin farklı olarak gelmesi"¹⁴³ kimilerine göre "revi harflerinin değişmesi"¹⁴⁴ "revi harfinden sonra gelen harflerin farklılıkları"¹⁴⁵ olarak tarifler edilmiştir.

¹³⁵ Sa'leb, *Ḳavâ'idu's-Şi'r*, 66.

¹³⁶ Sa'leb, *Ḳavâ'idu's-Şi'r*, 66.

¹³⁷ Sa'leb, *Ḳavâ'idu's-Şi'r*, 66.

¹³⁸ İbn Düreyd, *Cemheretül-Luga*, 2/1040.

¹³⁹ İbn Düreyd, *Cemheretül-Luga*, 2/1040; Tenûhî, *el-ḳavâfi*, 1/60; Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*, 1/420

¹⁴⁰ Ebu'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Kulliyât*, nşr. Adnân Derviş-Muhammed el-Misrî, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 51; Ömer, *Mu'cemu'l-Lugati'l-Arabiyye el-Mu'âsıra*, 1/420

¹⁴¹ İbn Kuteybe, *el-Cerâşim*, 2/324; İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 6/354.

¹⁴² İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/98; İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 6/354.

¹⁴³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/98.

¹⁴⁴ Tenûhî, *el-ḳavâfi*, 1/60.

¹⁴⁵ Kefevî, *el-Kulliyât*, 51.

Sa'leb ise *Ḳavâ'idu's-ṣi'r* adlı eserinde "kardeşlerin birleşmesi" yani "mısra sonlarında mahreç çıkışları aynı olan والعين والشين، والتاء والتاء والعين والغين" iki harfin bulunması¹⁴⁶ olarak tarif etmişlerdir.

Kayrevânî' mısralarda son kelimelerin hareketlerinin değişmesi¹⁴⁷ olarak açıklamada bulunmuştur.

İmriul-Kays şöyle demiştir; (Mütেকârib)

لا، وأبيك ابنة العامري لا يدعي القوم أن أفتر¹⁴⁸

Hayır! Babana yemin ederim ki Âmiriyye kızı,

toplum benim kaçtığımı iddia etmesin.

تَمِيمٌ بِنُ مِثْرٍ وَأَشْيَاغَهَا وَكَنْدَةُ خَوْلِي جَمِيعاً صَبْرٌ¹⁴⁹

Temim b. Murr ve yandaşları ve etrafındaki nankörlere sabrederim.

وقد راني قولها يا هنا وَجَحَكِ أَلْحَقْتِ شَرًّا بِشَرِّ¹⁵⁰

Onun sözü beni terbiye etti ey oradaki!

Yazıklar olsun sana! Kötülüğün arkasından kötülük yaptın.

Yukarıda verilen üç beytin son mısralarının kafiyeleri râ' harfi ile son bulmaktadır. Fakat râ' harfinden önceki harfin hareketi birinci beyitte kesra, ikinci beyitte damme,¹⁵¹ üçüncü beyitte ise fetha hareketleri ile kullanıldığı görülmektedir. Bu görülen hareke farklılığı şiirin kusuru olarak görülmüştür.¹⁵²

İcâze'nin diğer tarifi ise şöyledir: Bir beytin mısra sonlarının örneğin birinci mısradaki mimma harfi ile ikinci mısradaki mimma harfi ile son bulmasıdır.¹⁵³

Mısra sonlarındaki harflerin mahreçleri birbirine yakın olan örneğin mimma نوناً وطاءً veya نوناً وطاءً harfleri ile son bulmasıdır.¹⁵⁴

Bazı Araçların dediği gibi; (Recez)

يا رب جَعِدْ لَوْ تَدْرِيْنَ يَضْرِبُ ضَرْبَ الْمَيْبُطِ الْمَقَادِمِ¹⁵⁵

Bir bilsen ki içinde kıvrık saçlı olanı

Vuruşu hiç korkmayan düz saçlılar gibi vuruyor.

¹⁴⁶ Sa'leb, *Ḳavâ'idu's-ṣi'r*, 65.

¹⁴⁷ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 151.

¹⁴⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-ṣu'arâ'*, 1/98; Ezdî, *el-Munteḥab*, 1/725; Tenûhî, *el-ḳavâfi*, 1/94; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 151.

¹⁴⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-ṣu'arâ'*, 1/98; İbn Düreyd, *Cemheretül-Luga*, 2/1040; Tenûhî, *el-ḳavâfi*, 1/53; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 152.

¹⁵⁰ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-ṣu'arâ'*, 1/98; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 152.

¹⁵¹ İbn Düreyd, *Cemheretül-Luga*, 2/1040.

¹⁵² Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 152.

¹⁵³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-ṣu'arâ'*, 1/98.

¹⁵⁴ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir*, 152.

¹⁵⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-ṣu'arâ'*, 1/98; Ezdî, *el-Munteḥab*, 729; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li's-ṣâ'ir fi'd-ḍarûre*, 152.

Burada birinci mısranın sonunda nûn "ن" ikinci mısranın sonunda ise mîm "م" harfi bulunmaktadır.¹⁵⁶

Örnekte: (Recez)

والله لولا شيخنا عبادُ لَكَمْزونا عندها أو كأدوا¹⁵⁷

Vallahi Abbâd büyüğüümüz olmasaydı.

Bizi (onların) reisleri ya yenerlerdi ya da az kalsın yenerlerdi.

فَرَشَطَ مَا كَرِهَ الْفَرِشَاطُ بِقَيْشَةَ كَأَمَّا مَلْطَاطُ¹⁵⁸

Ellerini yastık yapıp sırt üstü yatana kerih gördü.

Yukarıda altı çizili harflerin mahreçleri birbirine yakın olduğu için ÷ ile ط harflerini kullanmıştır.¹⁵⁹

Örnekte: (Recez)

قُبِحَتْ مِنْ سَالِفَةٍ وَمِنْ صُدُغٍ كَأَمَّا كُشَيْبَةُ صَبَّ فِي صُدُغٍ¹⁶⁰

Senin ensin ve şakağın ne kötüdür.

Donda (soğukta) kalmış kertenkelenin derisi gibi gibisin.

Altı çizili ğ ile غ harflerinin mahreçleri yakın olduğu için kullanmıştır.

Örnekte: (Recez)

كَأَمَّا وَالْعَهْدُ مُدُّ أَفْيَاطُ أَسُّ جَرَامِيزَ عَلَى وَجَادٍ¹⁶¹

Sanki onun kalıntıları aynı yazın ortasında

küçük gölün ortasında su bulunmayan gibidir.

Altı çizili kelimelerin mahreci yakın olduğu için bir kullanmıştır.

Örnekte: (Recez)

كَانَ أَصْوَاتُ الْقَطَا الْمُنْقَضِ بِاللَّيْلِ أَصْوَاتُ الْحَصَى الْمُنْقَرِ¹⁶²

Kaya kuşunun sesleri gece yuvarlanan taşların sesleri gibidir.

Altı çizili kelimelerin mahreci yakın olduğu için bir kullanmıştır.

Altı çizili kelimelerin mahreci yakın olduğu için bir kullanmıştır.¹⁶³

Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu ıstıhlardan yola çıkarak görüş birliğine

¹⁵⁶ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 153.

¹⁵⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/98; Ezdî, *el-Muntehab*, 730-731; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 153.

¹⁵⁸ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/98; Ezdî, *el-Muntehab*, 728; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 153.

¹⁵⁹ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ*, 1/98.

¹⁶⁰ Sa'leb, *Kavâ'idu's-şi'r*, 65; Ezdî, *el-Muntehab*, 732; Tenûhî, *el-kâvâfi*, 1/60; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 153.

¹⁶¹ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 154.

¹⁶² Ezdî, *el-Muntehab*, 731; Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 154.

¹⁶³ Kayrevânî, *Mâ yecûzu li'ş-şâ 'ir fi'd-dârûre*, 154.

varılmış değildir.

Sonuç

Çalışmamızın sonucunda Arap şiirinin spesifik konularından olan kafiyeleşmeler arasında gözetilen uyumun birtakım kurallara uymak zorunda kaldığı tespit edilmiştir.

Bu kuralların farklı dönemlerde ve değişik adlandırmalar ile birçok dil âliminin eserlerinde yer aldığı tesbit edilmiştir.

Edebi kitaplarda “kafiyenin kusurları” adı altında daha kapsamlı olan bu başlık, “şiirin kusurları” başlığı altında bahis konusu olduğu gözlemlenmiştir. “Arap Şiirinde Görülen Kafiye Kusurları” ile ilgili terimlerden ilk defa bahseden kişi unvanına sahip olan Halil b. Ahmed, bu terimleri bir arada toparlayan ise meşhur dil âlimi İbn Sellâm el-Cumahî olduğu görülmektedir.

İlk dönemlerde “şiirin kusurları” başlığı altında *İkfâ*, *İkvâ*, *Sinâd*, *Îtâ* olmak üzere dört terim zikredilirken sonraki dönemlerde *İcâze* teriminin de eklenmesi ile kafiye kusurlarının toplamda beş terimde incelendiği tespit edilmiştir.

İkfâ kusuru için birden çok terim anlamının olduğu, bazı dil bilginlerine göre hareke değişmesi, bazılarının göre harflerin değişmesi olarak bağdaştırılırken, kafiyenin bozulması olarak da tarif edildiği, dil bilginlerinin bu terimin anlamı hakkında ittifak etmedikleri ortaya çıkmıştır.

İkvâ kusuru hakkında ise beyitlerdeki irab farklılıkları veyahut beyit sonlarında bulunan revî harfleri olarak ile tarif edilirken, son dönemlerde ise beyitlerin arasındaki harf noksanlığı olarak değişkenlik gösterdiği söz konusu olmuştur. Dil bilginleri bu terimin anlamı hakkında da ittifak edemedikleri, birbirine benzer ya da oldukça yakın tanımların yapıldığı bahis konusu olmuştur.

Sinâd kusurunun terim anlamına baktığımızda; bu terim için âlimlerin harf ya da hareke ile alakalı muhtelif tanımlar yaptıklarını görmüş olduk. Dil âlimlerinin sinâd kısımlara ayırdıklarını, ikisinin harfler ile alakalı, diğer üçünün ise harekeler ile alakalı olarak toplamda beş tür oldukları bahis konusu olarak tespit edilmiştir.

Îtâ’ kusurunun ise bazı şartların taşınması gerektiğini bu şartlardan birisinin ihlali söz konusu olduğunda itâ’ sayılmayacağı söz konusu iken bazı dil bilginleri ise itâ terimini kafiye kusurlarından saymadıkları söz konusu olmuştur. Bu terim hakkında Halil b. Ahmed hocası Ebu Amr b. el-Alâ ile ters düştüğü görülmüştür.

Değerlendirmeye aldığımız icâze terimi hakkında ise meşhur dil bilginleri tarafından ilk dönemlerde kabul görmediği, son dönemlerde kabul gördüğü tespit edilmiştir. Bu terim hakkında da ihtilafa düşülmüş, harf, hareke ve mahreç çıkışları olarak anlamda bir bütünlük sağlanamadığı ortaya çıkmıştır.

Ayrıca çalışmamızda bu terimlerin ihtiva ettiği anlamlar üzerinde dil âlimlerinin ortak bir görüşte olmadıkları görülmüştür. Bununla birlikte ikfâ ile ikvâ terimlerinin aynı kusur için kullanıldığı tespit edilmiştir. Kafiyeleşmeler dair bu kuralların özellikle de ilk dönem klasik kaynaklarında şiirlerin tenkit ve değerlendirilmesinde oldukça yaygın bir şekilde kullanıldığı da söz konusu olmuştur.

Kafiye kusurlarının bir bütün olarak Kazzaz el-Kayrevânî’ye kadar kat ettiği anlamsal

boyut kapsamlı, daha özgün olarak ortaya konulmuş ve bu alanda çok daha kapsamlı yeni çalışmalara katkı sunması amacı gözetilmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%55), 2. Yazar (%45) Veri Toplanması: Yazar-1 (%70), Yazar-2 (%30) Veri Analizi: Yazar-1 (%40), Yazar-2 (%60) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%40), 2. Yazar (%60) Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%80), Yazar-2 (%20)
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%55), 2. Author (%45) Data Acquisition: 1. Author (%70), 2. Author (%30) Data Analysis: 1. Author (%40), 2. Author (%60) Writing up: 1. Author (%40), 2. Author (%60) Submission and Revision: 1. Author (%0), 2. Author (%20)

Kaynakça / References

Ahfeş el-Evsat, Ebü'l-Hasen el-Mücâşî, *Kitâbü'l-Kavâfi*, y.y. trh.

Alî el-Kâîf, İsmâîl b. el-Kâsım, *el-Makşûr ve'l-memdûd*, thk. Ahmed Abdülmeccid Herîdî, Kahire: Mektebetü'l-Hanci, Baskı 1, y.y.1999.

Cumahî, Muhammed b. Sellâm b. Ubeydullah, *Tabakātu fuḥûli's-şu'arâ'*, thk. Mahmed Muhammed Şakir Cidde: Dâru'l-Medenî, ts.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, *eş-Şihâh Tâcü'l-luğa Şihâhu'l-arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Beyrut: Dâru'l-ilmil-Melâyîn, Baskı 4, y.y. 1987.

Ezdî, Ali b. Hasan el-Hunêi, *el-Munteḥab min ğarîbi kelâmil-'Ara'b*, thk. Muhammed b. Ahmed el-Umrî, Mekke: Câmî'atu Ummu'l-Kurâ, 1989.

Ezdî, Ali b. Hasan el-Hunêi, *Müncid Fil'l-luğa*, thk. Ahmet Muhtar Ömer- Dahi Abdalbaki, Kahire: Alemu'l-kütüb, Baskı 3, y.y. 1988.

Ezheri, Muhammed b. Ahmed Ebu Mansûr, *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed Ivaz Mur'ib, Beyrut: Dâru İhya'it-Turâsî'l-Arabi, Baskı 1, .y.y. 2011.

Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'ayn*, thk. Mehdî Mahzûmî-İbrahim es-Sâmîâî, Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hilâl, ts.

Fârisî, Hasan b. Ahmed b. el-Gaffâr Ebû Ali, *el-Hücce li'l-kurrâ'î's-seb'a (el-Hücce fi 'ileli'l-kurrâ'ati's-seb')* thk. Bedreddin Kahvecî-Beşîr Cüveycâtî, Dimeşk: Dâru'l Me'mûn, Baskı 2, y.y. 1993.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebü't-Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*, thk. Mektebu't-tahkîki't-turâs fî Müesseseti'r-risâle, Muhammed Naîm el-Araksûsî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî, Baskı 8, y.y. 2005.

Hârizmî, Muhammed b. Ahmed b. Yusuf, *Mefâtîhu'l-'ulûm*, thk. İbrahim el-Ebyârî, Beyrut: Daru'l-Kitâbu'l-Arabî, ts.

İbn Abdirabbih, Ebû Umer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Habîb el-Kurtubî el-Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî, *el-Ḥaşâ'is*, Mısır: Heyetel-Mısriyye el-'âmmetu lil-Kitab, ts.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim ed-Dîneverî, *Te'vîlu muşkili'l-Kur'ân*, thk. İbrahim Şemseddin, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l el-İlmiyye, y.y.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *el-Cerâşîm*, thk. Muhammed Câsim el-Humyedi, Dimeşk: nşr Vuzâretu's-Sekâfe, ts.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ'*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, h. 1423.

İbnu's-Sirâc, Ebu bekr Muhammed b. Sehl, *el-Uşûl fi'n-naḥv*, thk. Abdulhuseyin el-Fetlî, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.

İbn Fâris, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ er-Râzî el-Kazvînî Ebü'l-Hüseyn, *Mekâyisi'l-luğa*, Abdüsselâm Muhammed Harun, nşr, Dâru'l-Fikr, y.y. 1979.

İbn Reşîk el-Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasen el-Ezdî el-Mesîlî, *el-‘Umde fî mehâsini’ş-şî‘r ve âdâbih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, nşr, Dâru’l-Cîl, Baskı 5, y.y. 1981.

İbn Düreyd, Ebu Bekr Muhammed b. Hasan b. Ezdî, *Cemheretül-Luga*, thk. Remzi Münir, Beyrut: Dâru’l-İlm, Baskı 1, y.y. 1987.

İbn Sîde, Ebu’l-Hasan Ali b. İsmail İbn Sîde el-Mürsî, *el-Muḥkem ve’l-muḥîṭü’l-a‘zam*, thk. Abdulhamid Hindâvi, Beyrut: Daru’l-Kütübî’l el-İlmiyye, Baskı I, y.y. 2000.

İbn Manzûr, Muhammed b. Ali Ebû Fadl Cemaleddin, *Lisânü’l-‘Arab*, Beyrût, Baskı 3, y.y. 1414.

Kudâme b. Ca’fer, b. Kudâme b. Ziyâd el-Bağdâdî Ebü’l-Ferec, *Naḫdü’ş-şî‘r*, nşr, Kostantiniyye: Matbaat’ul-Cevâib, Baskı 1, y.y. 1302.

Kayrevânî, Muhammed b. Cafer el-Kazzâz, *Mâ yecûzu li’ş-şâ‘ir fi’l-d-ḍarûre*, thk. Ramazan Abduṭṭevvâb-Salahaddîn el-Hâdî, Kuveyt: Dâru’l-Urûbe, ts.

Merzubânî, Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. el-Merzubânî, *el-Muveşşah fî meâhizil’-ulemâi ala- ş-şu‘arâ’*, thk. Heyet, y.y., n.y., ts.

Ömer, Ahmed Muhtâr Abdulhamîd, *Mu‘cemu’l-Lugati’l-Arabiyye el-Mu‘âsıra*, Beyrut: Alemu’l Kutub, Baskı 1, y.y. 2008.

Sîbeveyh, Amr b. Usmân b. Kanber Sîbeveyh, *el-Kitâb*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Kahire: Mektebetu’l-Hancî, Baskı, 3 y.y. 1988.

Sîrâfî, Ebû Saîd es-Sîrâfî el-Hasan b. Abdullah b. el-Merzubân, *Şerḥu Kitâbi Sîbeveyh*, thk. Ahmed Hasan Medhelî-Ali Seyyid Ali Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Baskı, 1, y.y. 2008.

Sa’leb, Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr (Seyyâr) eş-Şeybânî Ebu’l-Abbâs, *Ḳavâ‘idu’ş-şî‘r*, thk. Ramazan Abduṭṭevvâb, Kahire: Mektebetu’l-Hancî, 1995.

Tenûhî, Ebû Alî el-Muhassin b. Alî b. Muhammed el-Kâdî, *el-ḳavâfi*, thk. Avni Abdurrauf, Mısır: Mektebetu’l-Hancî, y.y. 1978.

Zeccâcî, Abdurrahman b. İshâk Ebu Kasım *Kitâbu’l-emâlî*, thk. Abdusselam Harun, Beyrut: Dâru’l-Cîl, y.y. 1987.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî, *Tâcu’l-‘arûs min cevâhiri’l-ḳāmûs*, nşr. Mustafa Hicâzî, Kuveyt: y.y. 1998.